

På pilegrimsvandring og tankevandring gjennom livet

Av Øyvind Olsholt

Om bakgrunnen for prosjektet

27. mai 2003 vedtok Det norske storting en ny trosopplæringsreform. Inntil da hadde trosopplæring vært skolens oppgave, men fra nå av skulle kirken selv få ansvaret for trosopplæringen. Reformen fikk navnet «Størst av alt» og har som formål å «stimulere til bygging av egen identitet og forståelse av egen kultur og tradisjoner i et samfunn der innslaget av ulike tros- og livssynssamfunn blir stadig rikere.» Et annet viktig mål med reformen var «å fostre barn og ungdom som er trygge i sin religiøse identitet [for å gi] grobunn for respekt og toleranse i møte med dem som har en annen tro eller et annet livssyn.»¹ Reformprosjektene skulle altså bygge religiøs identitet og kulturell forståelse hos barn og unge, og denne identiteten og forståelsen skulle være inkluderende i forhold til mennesker med et annet livssyn.

Hovedingrediensen og bindemiddelet i prosjektet vårt – filosofiske samtaler – er en praksis som passer godt inn med disse målene. Her er det sentralt å oppnå større bevissthet om seg selv og andre, om hvilke tanker, motiver, antagelser og fordommer som er i sving i en samtale. Ved hjelp av undersøkende spørsmål åpner vi opp for den fremmedhet som vi ikke bare finner hos de andre – de «fremmede» – men like mye hos oss selv. Alle er vi i en viss forstand fremmede for oss selv, og det å bli klar over dette og ta de første, famlende skritt inn i fremmedheten er selve porten til en dypere selverkjennelse. Sokrates' motto var «gnothi seauton», *erkjenn deg selv*. Et slikt motto gir bare mening når vi forutsetter at vi ikke kjenner oss selv fullt ut, at vi i en viss forstand er fremmede for oss selv. Som filosofer omfavner vi det som er annerledes og fremmed fordi det er en uunngåelig kilde til vekst.

Prosjektet «På vandring gjennom livet» ble

Tidebønn: Undervegs i pilegrimsvandringen holder deltakerne pause og synger tidebønn

igangsatt, koordinert og ledet av *Ung kirkesang* ved Birgitte Løes. Samarbeidende organisasjoner var *pilegrimsprestene i Hamar og Nidaros* (Rolf Synnes og Arne Bakken), *Liturgisk senter* (representert ved Jørund Midtun) og *Barne- og ungdomsfilosofene* (BUF) ved Ariane Schjelderup og Øyvind Olsholt. BUF representerte den filosofiske praksiskompetansen i prosjektet.

De to sistnevnte gikk inn i prosjektet med litt andre forventninger til hvilken rolle den filosofiske samtalen skulle ha. Der kirkens representanter var på jakt etter måter å holde fast på og styrke en allerede eksisterende tro, var filosofene mer opptatt av filosofipraksisens funksjon og virkning på troens område, dvs. på et område hvor visse grunnleggende sannheter (dogmer) tas for gitt. Var det her akseptert å sette spørsmålsteget ved alt? Ville den filosofiske tvil betraktes som et gode?

Det siste må vi med en gang få besvare bekreftende på: Man har overhodet ikke vært redd for spørsmål i dette prosjektet, selv ikke når de har vært på grensen til å utfordre kristne grunnverdier. Deltagerne har nok, som vi kommer inn på i artikkelen *Filosofiske samtaler på korøvelsen*, stusset litt over enkelte spørsmål og formuleringer, men har alltid bevart åpenheten og forsøkt å svare mest mulig uhildet. Dette er viktig å slå fast, for det var nok enkelte i starten – både i og utenfor prosjektet – som så for seg at den filosofiske spørrelysten ville møte motbør på kirkens enemerker.

Prosjektet var lagt opp slik at filosofiske samtaler skulle prøves ut i forbindelse med pilegrimsvandring. Eller som det heter i prosjektbeskrivelsen: «Prøve ut metoden i pilegrimsprosjektet, evaluere erfaringene med tanke på overføringsverdi til andre typer trosopplæringsarbeid.» Vår antagelse var at både pilegrimsvandring og filosofisk samtale er beslektede praksiser som hver på sin måte renser sinnet for «slagg» og hjelper oss til å legge vekk ufruktbare tanker og følelser for isteden å konsentrere oss om det som er mer vesentlig. Vi håpet altså at begge praksiser ville «trekke i samme retning», at begge ville bidra til å rydde opp i vårt indre slik at det vi står tilbake med etter endt innsats, er en klarere tanke og en tydeligere tro.

Ideen om at de to praksisene utfyller hverandre forutsetter at det er likheter mellom dem. Disse likhetene vil vi nå si noe om. Forhåpentlig kan

disse bidra til å begrunne våre hypoteser ovenfor. Deretter gir vi et referat fra vår første lengre pilegrimsvandring i prosjektet: tredagers-vandringen fra Dombås til Hjerkin, august 2007. Her ble det gjennomført flere filosofiske samtaler med deltagerne hver dag.

En sammenligning mellom pilegrims- og filosofipraksis

La oss beskrive en typisk pilegrim. Hun vandrer med rolige og jevne skritt. Hun er fullt ut tilstede i seg selv, selv om hun vandrer sammen med andre. Hennes bevegelser er tankefulle og fredfulle, som om hun ikke bare vandrer i skog og mark, men også i sitt indre. Mens hun vandrer blir hun klar over et mangfold av tanker og følelser som hun drar med seg fra hverdagen. Men når dagen er over, står bare de enkleste og mest jordnære tankene tilbake. Alle de andre synes å ha forduftet, de var ikke så viktige likevel.

Hva så med den typiske filosof? Også hun beveger seg rolig fra påstand til påstand, fra argument til argument, fra spørsmål til spørsmål. Hun tar seg tid til å dvele ved hvert uttrykk før hun går videre til det neste. Også hun er konsentrert tilstede i seg selv uten at det gjør henne mindre lydhør for andres tanker og meninger. Hun graver dypt for å finne gode grunner for sine meninger, for å forstå hva som sies, og om det er noen forbindelser mellom det hun har sagt og det andre har sagt. Og etter en filosofisk samtale er det også hos henne bare de enkleste og klareste tankene som lever videre i sinnet. Irrelevante eksempler, ubegrunnede påstander, luftige spekulasjoner, ville ideer og andre løse tråder preller av som vann på gåsa etter en «rensende» økt med filosofi.

Men det er andre, mer spesifikke, likheter mellom kristen pilegrimspraksis og filosofiske undersøkelser. Vi skal se på fire «stadier» som det ofte refereres til for å forklare hva pilegrimsvandring dypest sett handler om.

● **Forventning**

Abraham regnes som den første pilegrim. Han ble lovet nytt land og mottok en velsignelse fra Gud. Han var naturlig nok full av forventninger da han la ut på vandring. I likhet med sitt forbilde Abraham har også pilegrimen store forventninger til sin reise: Hun håper kanskje på en guddommelig inngripen underveis, at hun skal

klare å bli mer åpen for Gud, eller at samværet med de andre pilegrimene vil gi henne nye innsikter og erfaringer.

● **Oppbrudd**

Abraham kunne ikke lenger fortsette sitt gamle liv etter å ha mottatt løftet fra Gud. På samme måte vil pilegrimen føle et stadig behov for å bryte opp fra hverdagslivets vaner og rutiner. For et kristent menneske vil det dessuten alltid eksistere en trang til å komme seg løs fra konformisme, bedagelighet, fastlåste relasjoner, mangel på kjærlighet - fra synd.

● **Vandring**

For en pilegrim er veien mot målet et mål i seg selv. Jesus sier: «Jeg er veien, sannheten og livet.»² Under vandringen får hun kanskje et klarere bilde av Jesus. Hun oppdager en indre «magnet» som trekker henne mot målet. I denne forstand er livet selv en pilegrimsvandring mot et hellig mål. Og selv om vandringen for det meste skjer i stillhet og ensomhet, merker hun at hun gradvis åpner seg mer for andre mennesker, for naturen og for verden som sådan. Sakte, men sikkert fylles hun av kjærlighet og takknemlighet, av et ønske om å uttrykke seg, å bli synlig og offentlig.

● **Mål**

For den kristne pilegrimen er Jesus ikke bare veien, men også målet. Så det å nå målet vil si å nå og motta Jesus. Ved vandringens slutt ser hun enda tydeligere at livet selv er den sanne pilegrimsvandring. Vandringen som avsluttes her og nå blir derfor en etappe på veien mot det evige liv. Fysisk har hun nå nådd frem til det hellige stedet, hun har lagt ned sin vandrerstav, bedt sine bønner og gleder seg nå med de andre pilegrimene i lovprisning av Gud.

Dette er de fire tradisjonelle pilegrims-stadiene. Men det interessante er nå at akkurat de samme stadiene kan brukes for å beskrive et klassisk forløp i en filosofisk samtale slik vi kjenner den fra Sokrates og Platon (men også fra det «undersøkende fellesskap» / «community of enquiry», en toneangivende praksis innenfor moderne filosofi med barn-pedagogikk).

● **Forventning**

Når vi sitter og venter på at den filosofiske samtalen skal komme igang, er vi litt spent, vi har visse forventninger. Som samtaleledere håper vi for eksempel at gruppen vil vise åpenhetens mot slik at vi kan få frem skjulte meninger, sterke argumenter og vågale hypoteser. Vi er ikke motivert av et guddommelig løfte slik Abraham var det, men vi innser at vi bærer på en undring over livet og tilværelsen som driver oss mot stadig nye og bedre svar. Denne undringen er ikke vårt eget påhitt. Det er heller slik at den gradvis avdekker seg for oss, vi blir gradvis klar over spørsmålene som bor i oss. Vi har altså det til felles med pilegrimen at vi *forventer* at ett eller flere svar vil komme til oss i løpet av den forestående prosessen – ikke i form av en guddommelig inngripen eller mystisk åpenbaring, men gjennom rasjonelle undersøkelser i et sosialt fellesskap.

● **Oppbrudd**

Når så samtalen kommer igang, merker deltagerne at kommunikasjonen er litt annerledes enn det vi er vant med. Derfor må vi også her være innstilt på et oppbrudd fra våre vaner, fra ønsket om å vinne diskusjoner, fra den dagligdagse samtalen om vær og vind, ja, fra den mangel på konsentrert tilstedeværelse som både hjem, skole og arbeidsliv lider under. Det er litt tungt å bryte opp; det er alltid mer behagelig å bli værende der man er. Filosofene oppfordrer oss derfor til ta spranget ut i det ukjente og fremmede, for eksempel Sokrates som forhører sine samtalepartnere slik at de ender opp i forfjamselse og villrede³, eller Kierkegaard som påpeker nødvendigheten av «objektiv usikkerhet» før vi kan nå den subjektive sannhet. Ifølge Kierkegaard krever et ordentlig oppbrudd et sprang over de 70000 favner, dvs. et troens sprang, et sprang vekk fra sikkerhet og alment akseptert (objektiv) kunnskap.

● **Vandring**

Når vi i forbindelse med filosofisk samtale snakker om «vandring», tenker vi på den evige pendlingen mellom antagelser og argumenter, mellom påstander og eksempler, mellom hypoteser og utledede konsekvenser. Det er slik vi vandrer i filosofien! Som for pilegrimen

er derfor den filosofiske prosessen et mål i seg selv. Filosofer vandrer riktignok vanligvis ikke «med Gud», men det er slett ikke galt å si at de tankevandrer i en evig søken etter sannheten. Å vandre med tanken vil si å vandre med sannheten i den forstand at sannheten er vår ledestjerne, den indre «magnet» som gjør oss til «filosofiske pilegrimer». Dessuten må vi huske at tenkningen ikke eksisterer i et vakuum like lite som pilegrimen er avsondret fra kontakt med omverdenen. Pilegrimen har jo den levende naturen rundt seg og med seg hele tiden. Filosofen har sine egne og andres tanker rundt seg og med seg hele tiden. Tenkningen trives best når den kommer i kontakt med andres tenkning. Vi fylles med glede og takknemlighet når vi ser våre tanker utvikle seg i et fellesskap av med-tenkere.

● Mål

Har den filosofiske samtalen et mål slik pilegrimen har gjenforening med Kristus som det endelige mål med vandringen? Vel, samtalen har kanskje et endelig mål, men ikke et mål man kan regne med å nå i løpet av samtalen. Målet er sannheten. Sannheten er et ideal som ikke skal nås en gang for alle, men som skal veilede oss i løpet av samtalen. Her kan vi vise til Sokrates og hans «daimon», dvs. den indre stemmen som advarte ham hvis han var iferd med å havne på villspor eller fatte gale valg. Så akkurat som den siste vandringsetappen for pilegrimen bare er en liten del av livets vandring slik er den filosofiske samtalen for filosofen bare et lite

skritt på veien til visdom og sannhet. Og akkurat som pilegrimen stråler av fryd ved vandringens slutt stråler filosofen når hun avslører et ugyldig argument, når hun gir et slående motargument til en standhaftig hypotese, fremlegger en begrunnelse som får oss til å skifte perspektiv etc.

De to praksisene har overraskende mye til felles. Grunnen til det er at de begge er praksiser som søker sannheten. Begge er veier til modning og fordypning. Begge utfordrer oss og ser på utfordringen ikke som en belastning, men som en oppfordring, som en nødvendig motstand for at vi skal kunne hente frem vårt indre potensial. Begge praksiser vil hjelpe oss til å vokse som mennesker, og begge passer like godt for barn som for voksne. Hovedforskjellen er at den ene henvender seg til ånden via kroppen og sansene – ved å være i bevegelse, ved å lukte og se og høre – mens den andre henvender seg til ånden via fornuften – ved å stille spørsmål som til syvende og sist bare ånden har svarene på. Men begge henvender seg til menneskets ånd. Begge er åndelige praksiser.

La oss nå se hva som faktisk skjedde da vi vandret over Dovrefjell sammen med en gruppe barn og ungdommer.

Erfaringer fra vandring over Dovrefjell

Dovre er fjellpartiet – og nasjonalparken – som forbinder Syd-Øst- og Midt-Norge. Den gamle kongeveien går gjennom dette området, og har vært brukt av norske konger siden vikingtiden. Leden har også blitt brukt av talløse pilegrimer siden

På vandring over Dovre

1100-tallet på deres vei til Nidarosdomen. Så det var litt av en kulisse vi hadde valgt for vår første langvandring – historisk, kulturelt og estetisk. Oppnådde vi så – slik vi hadde håpet og forutsett – et fruktbart samspill mellom pilegrimsvandringen og de filosofiske samtale? Døm selv.

Hver morgen og kveld hadde vi en filosofisk samtale. En av dagene hadde vi også en samtale midt på dagen i en rast. I den første samlingen brukte vi et enkelt åpningsspørsmål: «Hvorfor gå pilegrim?» Arrangementets yngste deltager, en 11 år gammel jente, svarte at hun hadde blitt med rett og slett fordi det hørt morsomt ut. Hva var det hun tenkte kom til å bli morsomt med denne helgen? Å gå i naturen. En eldre deltager bygget videre på dette:

En gruppe holder rast og filosofisk samtale

Å være pilegrim handler vel så mye om å vandre i sinnet som å vandre i naturen. Men hva betyr så det å «vandre i sinnet»? En tredje foreslo at det har å gjøre med «forvandlingen av tanker og følelser». Nøkkelordet var «forvandling». Pilegrimsvandring, altså det å vandre i sinnet, dreier seg om en forvandling av sinnet, sa en av ungdommene, en forvandling som tilsvarer det vi forstår som religiøs «omvendelse». Dette forekom oss å være en ganske snever tolkning av hva det vil si å vandre i sinnet, så vi spurte: «Men om vi så ikke skulle oppleve noen forvandling eller omvendelse i løpet av vandringen, har vi da ikke vandret i sinnet?» Nei, lød svaret, det å bli klar over hva som foregår i bevisstheten vår – mengden av ubesvarte spørsmål og, ikke minst, ikke-problematiserte svar – er et vel så viktig mål for en pilegrim, og representerer en liten forvandling i seg selv.

Deltagerne så altså for seg to former for forvandling: en religiøs hvor opplevelsen av Guds nærvær sto i sentrum, og en filosofisk hvor det sentrale var en ny bevissthet om de mange spørsmål og svar vi går rundt med uten egentlig å være klar over det. Allerede her fikk vi altså en påminnelse om at menneskelig utvikling og vekst kan knyttes til våre to kjernebegreper: tro og viten.

Om kvelden samme dag befant vi oss på koselige Fokstugu, midt på Dovrefjell. Etter kveldsmaten samlet vi oss rundt peisen for å gjennomføre turens andre filosofiske samtale. Denne utviklet seg til en refleksjon rundt begrepet lykke. En av ungdommene hevdet at lykken er størst når vi ser frem til og gleder oss til noe. Det er med andre ord større lykke i forventningen enn i oppnåelsen. De yngre barna var imidlertid mer enige med en av de voksne som sa at forventning og oppnåelse er like viktige ingredienser i lykken. De to utfyller hverandre, og kan ikke adskilles. Disse svarene berørte to av pilegrims-stadiene som vi drøftet over: forventning og mål. Her kunne det vært interessant

å spørre om det er forventningen til vandringen eller det å fullføre vandringen som gir den største lykken, men dette ble ikke tatt opp. Som filosofisk samtaleleder vil man ofte erfare at de beste spørsmålene kommer til en lenge etter at samtalen er avsluttet.

Neste morgen lurte et av barna på hvorfor vi egentlig har filosofiske samtaler. Et meget betimelig spørsmål som filosofen straks stilte til gruppen som innledning til dagens morgensamtale. Gruppen svarte at akkurat som kroppen trenger øvelse og trening for å holde seg i form, trenger hodet og bevisstheten trening og praksis. Deretter ble det igjen fremhevet at filosofisk samtalepraksis hjelper oss til å bli klar over de mange spørsmål og svar som vi går og bærer på uten å være klar over det. Utsikten til større selvbevissthet er altså en grunn i seg selv til å ha filosofiske samtaler, uavhengig av om dette fører til at man «holder seg i form» eller ikke. Filosofisk praksis er altså først og fremst et mål i seg selv, ikke et middel for å oppnå andre mål.

Om kvelden kom vi – etter arrangementets lengste dagsvandring – frem til Hageseter ved Hjerkinne hvor vi hadde leid en turishytte. Her hadde vi en samtale om profeten Nathan som refset kong David for å ha drept Uria og giftet seg med konen hans.⁴ Selv om vi leste teksten høyt flere ganger viste det seg meget vanskelig for deltagerne å gjenfortelle handlingsforløpet presist med egne ord, så vi brukte

litt tid på å bli kjent med selve historien. Deretter forsøkte vi å spore opp de mest problematiske stedene i teksten. Ifølge gruppen var dette når David sa «Jeg har syndet mot Herren,» hvorpå Nathan straks svarte «Så har også Herren tatt bort din synd; du skal ikke dø». Betyr det at det er tilstrekkelig å innrømme sine synder for å få dem fjernet? Og dersom synden er tatt bort, er man dermed også tilgitt? Hva er egentlig forholdet mellom tilgivelse og synd? Vi kjempet med disse vanskelige, men givende spørsmålene lenge og vel før vi stupte utmattet i seng.

Etter denne helgen fremtrer det tydeligere hvor verdifullt det er å kombinere filosofisk analyse med religiøst-mystisk nærvær. Helgen viste seg å bli både opplysende og oppvekkende. Den jevne, men aldri monotone vandringen, for det meste i taushet i det magiske fjellandskapet, time etter time, forårsaket en lett kakofoni av indre stemmer og fornemmelser som fikk de derpåfølgende strukturerte samtaler til å fremstå like etterlengtede og fyldestgjørende som de deilige kveldsmåltidene. Vandringen gjorde oss sultne, fysisk og åndelig. Men selv om kroppene våre var relativt møre etter en lang dag i fjellet, var sinnene våre merkelig nok oppmerksomme og årvåkne som aldri før. Slik tidebønnene var stadig tilbakevendende høytider for sjelen var de filosofiske samtalerne stadig tilbakevendende høytider for det rasjonelle, reflekterende selvet.

Referanser:

¹ <http://www.kirken.no/?event=doLink&famID=9345>

² Joh 14,6.

³ Se Menon 80A-B.

⁴ 2 Samuelsbok 12.